

**GADAMEROVA RAZMIŠLJANJA
O HERMENEUTICI MATIJE VLAČIĆA ILIRIKA**

Hans Georg Gadamer pripada svakako onim misliocima današnjeg vremena koji u proučavanju različitih filozofskih područja neprestano nastoje voditi dijalog s poviješću u njezinom sustavnom i vremenskom slijedu. Kao veliki poznavalac klasične filozofije on promišlja i presađuje njezine misli i teme u suvremenu filozofsku problematiku, koju istražuje, produbljuje i obogaćuje.

Za Gadamera je sigurno karakterističan naslov njegova fundamentalnog djela *Istina i metoda*.¹ Njega zanima istina kao stalna tema filozofske refleksije, a za egzistencijalni i tematski pristup istini treba posebno istraživati i metodu koja, s obzirom na točku gledišta, najbolje odgovara misaonom pothvatu. Gadamerova metoda je fenomenologija koja nastavlja i produbljuje Husserlovo i Heideggerovo razmišljanje o bitku i njegovu razumijevanju.

Heideggerova misaona istraživanja bitka mogu se nazvati hermeneutičkom ontologijom. Njemu je stalo do razumijevanja bitka, koji se sam saopćuje. Zadaća mislioca sastoji se u tome da ovo saopćavanje bitka osluškuje i registrira. Pa makar se Heideggerova razmišljanja mogla nazvati više pjesničkim negoli filozofskim (a da li uopće postoji jasna granica između ova dva područja ljudskog duha?), ona su odlučujući poticaj Gadameru na njegovu putu istraživanja metode koja treba da bude primjerena istini koju on traži. A on želi razviti metodu razumijevanja života i svijeta u današnjem vremenu koje svoje korijene vuče iz prošlosti. Stoga je za razumijevanje današnjeg vremena potrebno poznavanje i prošlog. Ovu prošlost Gadamer ne želi istraživati historistički, nego fenomenološko-hermeneutički. Stoga bismo Gadamerova filozofska razmišljanja mogli nazvati i fenomenološkom hermeneutikom. Ova hermeneutika ima svoje korijene u Heideggeru, ali korijene koje Gadamer razvija u stablo hermeneutike u smislu razumijevanja prošlosti kao tradicije, posebno u smislu razumijevanja teksta kao izraza duhovne djelatnosti čovjeka u prošlosti i sadašnjosti. Iako je Gadamerova hermeneutika mnogo opsežnija i filozofski dublji pojam od razumijevanja hermeneutike kao interpretiranja nekog teksta, ipak je ova posljednja dimenzija bitna, jer »zadatak hermeneutike sastoji se prije svega u tome, neku smislenu povezanost prevesti iz jednog drugog 'svijeta' u vlastiti. To vrijedi i za temeljno značenje hermeneutike, koja je 'iskaz o mislima', pri čemu je sam pojam iskaza višeznačan i obuhvaća izjavu, objašnjenje, izlaganje i prevođenje.«² Prenošenje misli iz

¹ Usp. H. G. Gadamer, *Wahrheit und Methode*, Tübingen 1960, 4. izdanje je izašlo 1975., kojim se i služim.

² H. G. Gadamer, *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Darmstadt, 1974., stupac 1061-2.

jednog svijeta u drugi je složen posao, bez obzira radi li se o aktualnoj stvarnosti ili o prenošenju tradicije stare i nekoliko tisućljeća. A iskazi u obliku rečenica kao temeljnih dijelova jednog misaonog sustava izraženog u tekstu bitne su pretpostavke razumijevanja cjeline.

U svom nastojanju da shvati i produbi značenje hermeneutike u njezinoj aktualnoj i tradicionalnoj dimenziji Gadamer je istražuje u njezinom povijesno-razvojnom tijeku. Pri tom je uvjeren da je ova specijalna disciplina filozofske i teološke nauke o metodici prilično kasno stekla svoju samostalnost kao univerzalna disciplina, ne zbog toga što bi ona bila nešto manje važno, sekundarno, već zato što je problem, predmet hermeneutike, razumijevanje života i svijeta, tako blizu čovjeku, tako samo po sebi razumljivo, da biva vrlo teško shvaćeno kao područje koje je potrebno izričito tematizirati. Gadamer u tom kontekstu govori o »skrivenosti samo-po-sebi-razumljivog«.³

Da je ovo »samo po sebi razumljivo« ipak s vremenom oteto skrivenosti samo-po-sebi-razumljivosti veliku zaslugu prema Gadameru ima i Matija Vlačić. On vjeruje da je Vlačić na području stare protestantske hermeneutike preuzeo i produbio, s manje ili više uspjeha, zasade antičke retorike koju je preuzeo i Melancthon i višestruko iskoristio za svoja egzegetska razmišljanja o razumijevanju cjeline i dijela.⁴

Svoje bavljenje Vlačićem zahvaljuje Gadamer prije svega Diltheyu, koji smatra da je kontroverza između Luthera i papista dovela do prve formulacije hermeneutskih načela protestantske biblijske egzegeze, a ova načela našla su svoj izraz u hermeneutičkoj djelatnosti Matije Vlačića.⁵ Iako Gadamer smatra da su odlučujuća dostignuća u hermeneutici postignuta u novom vijeku, u novije doba, on ipak kao značajno vrijeme za ovo područje navodi i Vlačićevo vrijeme reformacije: »Čini se da je za pojavu hermeneutičkog problema uopće karakteristično da je daljina morala da bude približena, stranost prevladana, most između nekoć i sad sagrađen. U tom smislu njezin trenutak bio je novi vijek koji je postao svjestan svoje udaljenosti od starijih vremena. Nešto od toga nalazilo se već u teološkom nastojanju reformatorskog razumijevanja Biblije i njegova principa *sola scriptura*.«⁶

U već spomenutom seminaru o filozofskoj hermeneutici Gadamer želi, zajedno s G. Boehmom, dati presjek povijesti hermeneutike. Pri tom se posebno oslanja na originalne tekstove autora s ovog područja i na njihovu interpretaciju, koju je poduzeo Dilthey u svom djelu *Leben Schleiermachers*. Iz tog djela Gadamer u seminaru

³ H. G. Gadamer — G. Boehm, Seminar: *Philosophische Hermeneutik*, Frankfurt a.M., 1976., str. 7.

⁴ Usp. H. G. Gadamer, *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, stupac 1062.

⁵ Usp. H. G. Gadamer, *Logik oder Rhetorik?*, u: *Kleine Schriften IV*, Tübingen 1977, str. 164.

⁶ H. G. Gadamer, *Rhetorik, Hermeneutik und Ideologiekritik*, u: *Hermeneutik und Ideologiekritik*, izdavač J. Habermas i J. Taubes, Frankfurt 1971, str. 62.

objavljuje Diltheyev tekst o Vlačiću.⁷ On Diltheyev prikaz Vlačića naziva majstorskim, ali samo utoliko, ukoliko se kod Diltheya radi o izoštravanju smisla za povijesno razumijevanje stvarnosti i nastojanja oko primjene povijesno-kritičke metode. Međutim, s obzirom na način na koji Dilthey kritički obračunava s Vlačićem Gadamer je kritičan. Prema Diltheyu kod Vlačića je pomiješana genijalna anticipacija ispravnih principa s neshvatljivim vraćanjem k dogmatičkoj uskogrudnosti i praznom formalizmu. Vlačićev zahtjev za razumijevanjem teksta iz njegovog konteksta vodio bi dosljedno prema miniranju protestantske dogmatike, što Vlačić, prema Diltheyu, nikako ne želi. Diltheyev historizam je, prema Gadameru, ali sa stajališta modernog razumijevanja hermeneutike nedostatan. Gadamer stoga tvrdi:

»U međuvremenu smo kroz kritiku historijske teologije, koja je rođena u zadnjoj polovici stoljeća i koja je dosegla vrhunac u razradi pojma kerigme, postali prijemljiviji i osjetljiviji za hermeneutičku legitimnost kanona i time za hermeneutičku legitimnost dogmatskog interesa kod Vlačića.«⁸ Gadamer smatra izvjesnu dogmatičnost Vlačićevog hermeneutičkog razmišljanja nečim što se ne mora smatrati nelegitimnim na ovom području istraživanja ljudskog duha. Taj stav želi potkrijepiti vlastitim razmišljanjima i istraživanjima hermeneutičke prošlosti i sadašnjosti.

U svom uvodu u tekst i prijevod dijela Vlačićeva *Clavis* L. Geldsetzer razlikuje zetetsku hermeneutiku od dogmatske.⁹ Prva u svom istraživanju značenja nekog teksta polazi od mogućnosti revizije ili čak nijekanja prvotnog uvjerenja s obzirom na razumijevanje njegova sadržaja. Druga polazi od čvrstog dogmatskog preduvjerjenja koje u svojim temeljima ne može biti revidirano. Prema Geldsetzeru kod Vlačića stoje elementi zetetske i dogmatske hermeneutike jedni uz druge, bez misaone i praktične sinteze. Međutim, u ovom kontekstu Gadamer smatra da je sama Geldsetzerova podjela hermeneutike na dogmatsku i zetetsku u svojoj biti dogmatska. Prema njemu, za razumijevanje biblijskog teksta, teksta klasične starine, ili teksta uopće, metodički nije primjereno stvarnosti, ako se na njega primijeni znanstveno-teorijski pojam objektivnosti, jer analogija vjere ili svako predrasumijevanje teksta nije nikad neka kruta dogmatska datost, koju je moguće jasno definirati, objektivirati i dogmatizirati.¹⁰ Gadamer ne niječe činjenicu da Vlačić unatoč svom, u biti prihvatljivom sustavu hermeneutičkih pravila, pokazuje sklonost prema dogmatski motiviranom nasilju nad biblijskim tekstovima, ali ipak tvrdi nedvosmisleno: »U biti on uvažava jednostavne zakone filološke interpretacije, koji su nam sami po sebi razumljivi, protiv samovoljne dogmatske uporabe izoliranih tekstova, po mogućnosti i u alegorijskom tumačenju. Pri tom se služi pojmovima, koji ka-

⁷ Usp. H. G. Gadamer — G. Boehm, Seminar: *Philosophische Hermeneutik*, str. 7.

⁸ H. G. Gadamer, *Rhetorik und Hermeneutik*, Kleine Schriften IV, str. 150.

⁹ Usp. L. Geldsetzer, Matthias Flacius Illyricus, *De ratione cognoscendi sacras litteras*, Düsseldorf 1969.

¹⁰ H. G. Gadamer, *Rhetorik und Hermeneutik*, str. 151—152.

rakteriziraju veće jedinice smisla i teksta, kao *scopus*, *argumentum*, *dispositio* itd. — to su u biti 'organske' metafore kao glava i udovi i njihov međusobni odnos, koje su upotrebljavane u antiknoj retorici. Ali vrlo je dojmljivo kako on na primjeru većih tekstovnih cjelina u Luterovu smislu rješava egzegetsko-dogmatski prijeporna pitanja.¹¹ Humanističku filološku misao Vlačić je ne samo poznavao, nego i uočio njezinu važnost za njegovu teološko-hermeneutičku refleksiju. Pa iako Vlačića prvenstveno zanima teologija, njegova filološko-hermeneutička razmišljanja za Gadamera posjeduju veliku vrijednost za razvoj hermeneutičke misli i u modernom vremenu upravo zbog toga što je to vrijeme počelo shvaćati činjenicu da strogo znanstvena metoda u smislu prirodnih znanosti nije bezuvjetno prikladna za rješavanje problema na području duhovnih znanosti.

Za Gadamera je hermeneutička refleksija bezuvjetno usmjerena prema otkrivanju istine, i to ne samo, i ne prvenstveno, formalne istine, koja se očituje u formalnoj i shematiziranoj logici, nego istine stvari o kojoj pojedini tekst govori. Radi se, dakle, o istini stvari, koja je predmet istraživanja. Vlačića kao prvog osnivača protestantske hermeneutike zanima razumijevanje *Svetog pisma* kao temeljnog problema tadašnjeg vremena. Predmet je, dakle, istina stvari koja je izražena u *Svetom pismu*, a koja može biti legitiman predmet hermeneutičkog istraživanja. Gadamer tvrdi: »Kao što se prava retorika za nekog Platonova učenika ne može rastaviti od znanja o istini stvari (*rerum cognitio*), a da se ne potone u apsolutnu ništavnost, isto je tako za interpretaciju tekstova sama po sebi razumljiva pretpostavka da tekstovi koji se žele protumačiti sadrže istinu o stvarima. A to je bila vjerojatno već za najstariju obnovu retorike u humanističko doba, koja je uostalom imala za ideal imitaciju, nesumnjiva samo-po-sebi-razumljivost. To vrijedi u potpunosti i za okretanje prema hermeneutici koju istražujemo. Jer kod Melanchtona, kao i kod prvog utemeljitelja protestantske hermeneutike Vlačića Ilirika, predstavlja uopće teološka kontroverza o razumljivosti Svetog pisma motivirajuću osnovu.«¹² Dakle, radi se o sadržaju Svetog pisma, njegovoj istini koja nije neki sadržaj izvan *Svetog pisma* i koja se ne može tako dogmatski shematizirati, a da se ne promaši njezina bit.

Da bi se došlo do istine nekog teksta, bezuvjetno je važno s jedne strane poznavati njegovu temeljnu misao, temeljni cilj, tzv. već spomenuti *scopus*, koji se, s druge strane, verificira i dobiva svoje sadržaj iz teksta kao takvog, iz njegove konkretne cjeline. Ovu misao je, prema Gadameru, Vlačić preuzeo od Aristotela, temeljito je razradio i produbio, a njome se posebno bavio i Melanchton.¹³ Iz tog razmišljanja rodila se i misao o takozvanim *loci communes* reformatorske teologije, koja se orijentira prema *Svetom pismu*. *Loci communes* su u ovom kontekstu orijentacija, kantovski rečeno, regulativne ideje pri razumijevanju konkretnog teksta i njegove stvarne istine.

¹¹ H. G. Gadamer — G. Boehm, Seminar: *Philosophische Hermeneutik*, str. 19.

¹² H. G. Gadamer, *Rhetorik und Hermeneutik*, str. 153.

¹³ Ebd., str. 154.

Prema Gadameru hermeneutička razmišljanja i teme ove vrsti, kao što je, npr., problematika oko *scopusa* nekog teksta, nije ništa posebno novo u hermeneutici Matije Vlačića već je nova hermeneutička refleksija, koju je kao prvi ostvario upravo Vlačić, filolog i humanist, kojega je reformacija uspjela dobiti za sebe. Njegova posebna zasluga je, prema Gadameru, što je uspio osigurati luterski princip *sola scriptura* protiv napada tridentinske teologije i njezinog razumijevanja tradicije. Kao humanistu Vlačiću je bilo jasno kolika se opasnost za razumijevanje *Svetog pisma* krije u humanističkom stilskom idealu ciceronijanizma. Teškoće u razumijevanju *Svetog pisma* Vlačiću su poznate i on ih nabraja, ali te teškoće nisu prvenstveno jezične i formalne prirode, nego prije svega sadržajne, kojoj se pojedinac osobno otvara i prihvaća je ili ne prihvaća¹⁴ i koja ga prethodno svojom sadržajnom istinom upozorava na svoju vrijednost. Čovjeku je, prema Vlačiću, *Sveto pismo* nešto strano, i tu stranost on mora prevladati ako ga želi razumjeti. Ova stranost za Gadamera je nešto mnogo dublje, nego što je to stranost teksta, jezika, duha vremena ili izražajnih oblika. Centralni motiv protestantizma je suprotnost zakona i milosti. Iako su ova dva pojma bitno teološke naravi, Vlačićeva hermeneutika, prema Gadameru, za koju su ovi pojmovi bitni, nije manje opće hermeneutički važna. Stoga on tvrdi: »Stvar se olako shvaća ako se zbog tog dogmatskog interesa ovdje utemeljena hermeneutika sama naziva dogmatskom. Istina je da ona želi služiti identitetu kršćanske vjere i prihvaćanju evanđelja. Ali ona unatoč tome ostaje u principu čisto hermeneutički napor.«¹⁵ Baš s tog stajališta Gadamer se protivio predrasudi moderne znanosti, koja želi interpretaciju teksta mjeriti mjerilima već spomenute prirodosnanstvenosti. Interpret nikad svoju zadaću ne smije shvatiti kao logičko-tehničko istraživanje smisla nekog govora, a da se u dubini ne zapita o istini onoga o čemu je riječ. Svaki pokušaj razumijevanja teksta znači i prihvaćanje izazova koji tekst kao takav predstavlja. Zahtjev za istinom je i onda odlučujući ako rezultat istraživanja pokazuje da je potrebna kritika, ili čak napuštanje prijašnjeg stava. Baš zbog tog svog stava Gadamer smatra da je potrebno drukčije prosuđivati i Vlačićevo hermeneutičko nastojanje nego što je često činila historička kritika. Za Vlačića je *Sveto pismo* izazov i s tog stajališta treba promatrati njegova hermeneutička istraživanja na ovom području. Pa ako Vlačić zahtijeva da se intencija, *scopus* teksta, donekle unaprijed odredi, onda on time ne smatra da je rezultat istraživanja poznat, već je pretpostavka za istraživanje, koje samu pretpostavku u izvjesnom smislu može korigirati, jer se i ona temelji na sadržaju konkretnog teksta. U tom kontekstu razumljiva je Gadamerova tvrdnja o Vlačiću i njegovoj hermeneutici, koja se temelji na prihvaćanju poruke evanđelja u njegovoj suprotnosti prema zakonu: »I to je još i dalji hermeneutički problem. To znači da Biblija zahtijeva poseban oblik usvajanja, naime prihvaćanje vesele vijesti od strane vjernika. To je *scopus*, pod kojim valja čitati *Sveto pismo* i onda, ako mu netko pristupa samo kao historičar ili pak ateist, npr., na marksističkoj osnovi, koja cijelu religiju

¹⁴ Usp. ebd., str. 156.

¹⁵ Usp. ebd., str. 157.

smatra 'pogrešnom'. Ova vrst teksta — kao i svaka druga — mora biti shvaćena prema njegovoj intenciji.¹⁶

Budući da sva interpretacija *Svetog pisma* stoji pred zahtjevnošću evanđelja kao kerigmatskom veličinom, ona mora tu stvarnost uvažiti, ako tekst *Svetog pisma* želi razumjeti. I zbog te činjenice Vlačićeva hermeneutika ne može se nazvati dogmatskom, jer joj je prvotni zadatak shvatiti *Sveto pismo*. Valja pri tom uzeti u obzir i činjenicu da se Vlačić ne ogrešuje o humanističke filološke principe interpretacije ako neki religiozni tekst razumijeva kao religioznu poruku. On nigdje ne zahtijeva, prema Gadameru, prihvatanje preduvjerenja, koja se ne bi mogla verificirati na tekstu *Svetog pisma*, preduvjerenja koja bi bila vrhovna instanca razumijevanja biblijskog teksta, jer Vlačić u svom svojem hermeneutičkom razmišljanju zahtijeva da se pojedine riječi i tekstovi moraju razumijevati iz konteksta koji ima svoje uže i šire područje, od pojedinačnog teksta do *Svetog pisma* kao cjeline. Pri tom se Vlačić ne boji upotrijebiti i već spomenutu klasičnu metaforu o glavi, grudima, rukama i nogama, koja treba predstavljati sliku nekog teksta s njegovim važnim i nevažnim dijelovima. I pri tom ga ne smeta što je ova metafora izvanbiblijska i vuče korijene od Platona i Aristotela. Gadamer tvrdi da u ovom kontekstu Vlačić govori o *anatomiji teksta*.¹⁷

Gadamer se u svom razmišljanju o Vlačićevoj hermeneutici posebno protivi guranju Vlačića na područje isključivo kršćanske kontroverzne teologije. Iako je Vlačić prvenstveno teolog, temelj njegovog Clavisa u potpunosti je u općem smislu filološko-humanistički. On želi pokazati da se *Sveto pismo* može razumjeti kao i svaki drugi tekst. Zbog toga ga on i brani protiv zahvata tridentinske tradicije koja postaje kruta. Po njemu te tekst *interpres sui ipsius*. Svakako da nije uvijek lako razlučiti i spoznati koliko je Vlačić u tom stavu ustrajao i u nastojanju uspio: »Ovdje nije mjesto raspravljati o pitanju, koliko je Vlačić svoju namjeru ostvario, ili bolje rečeno, da li ga pri dokazivanju razumljivosti Biblije vode neopravdana dogmatska preduvjerenja i da li je to stvarno nedostatak, kao što je to još mislio Dilthey. Njegova nauka o *scopu*, koji je temelj svakog interpretatorskog nastojanja, čini mi se uistinu usko povezanom s Lutherovom teologijom opravdanja, tako da se novo hermeneutičko razmišljanje na kraju ne da rastaviti od religioznog smisla nastojanja oko čitanja *Svetog pisma*. Ali ne vrijedi li to za tradiciju humanizma i njegovog ideala imitacije na potpuno isti način?»¹⁸ Gadamer želi dakle reći: ako se Vlačić bavi *Svetim pismom* kao predmetom svog hermeneutičkog nastojanja, onda to ne znači da to hermeneutičko nastojanje nema općehermeneutičku vrijednost, budući da se *Sveto pismo* kao i drugi tekstovi sastoje od literarnih cjelina koje za svoje razumijevanje zahtijevaju cijeli filološko-logičko-gramatički aparat prožet i produbljen općim hermeneutičkim principima. Po Gadameru Vlačić je te principe duboko proučavao, proširivao i korektno primjenjivao na svoj konkretni predmet istraživanja — *Sveto pismo* i pri tom stekao izvjesno pravo da ga se i danas naziva prvim utemeljiteljem hermeneutičke autorefleksije, razmišljanja o hermene-

¹⁶ Usp. ebd., str. 158.

¹⁷ Usp. ebd., str. 158.

¹⁸ Usp. ebd., str. 168.

utici kao hermeneutici i njezinim principima kao pretpostavci korektnog pristupa tekstu, principima koji tek kao izgrađeni i uvaženi mogu biti praktično primijenjeni.

Gadamer želi Vlačića zaštititi od prigovora da je njegova hermeneutika, unatoč dobrim principima, zapravo zastala u uskogrudnosti dogmatizma i formalizma teološkog podrijetla, koji se iscrpljuje u izvjesnom fanatizmu protiv navodne tridentinske ukočenosti, u koju samo s drugim predznakom i sam upada. Može se činiti i čudnim da neki predstavnik moderne filozofske i hermeneutičke misli — a Gadamer je sigurno jedan od najvećih ako ne i najveći živući mislilac — više simpatija nalazi za Vlačićev način dogmatskog razmišljanja negoli za Diltheyev historizam. No da bismo još bolje mogli shvatiti Gadamerov vrlo pozitivan stav prema hermeneutici Vlačića, možda je dobro na kraju navesti još nekoliko njegovih misli o razumijevanju teksta, o razumijevanju nečega što nam je strano i što za naš misaoni svijet tek treba da bude otkriveno.

Pri razumijevanju svake stvarnosti mi uvijek unaprijed imamo neki sud, neko mišljenje o njoj, inače nam ne bi palo na pamet da se njome bavimo. A ako počnemo istraživati, onda ne možemo tvrdoglavo ostati kod svog mišljenja ako drugo želimo razumjeti, iako ni svoje uvjerenje ne smijemo zaboraviti, inače smo potpuno izloženi mogućoj manipulaciji drugog mišljenja, teksta ili osobe. Gadamer zahtijeva samo otvorenost prema novoj spoznaji i spremnost na korekciju vlastitih horizonata. Gadamer tvrdi doslovno: »Kao što je nemoguće trajno pogrešno razumijevati neki jezični izražaj, a da smisao cjeline ne bude razoren, isto tako je nemoguće slijepo ostati kod vlastitog preduvjerenja o nekoj stvari ako razumijemo mišljenje nekog drugog. A i nije potrebno, ako nekoga slušamo ili nešto čitamo, zaboraviti vlastita preduvjerenja o sadržaju i vlastita mišljenja. Samo se traži otvorenost za mišljenje drugoga ili za sadržaj teksta... Tko želi razumjeti, neće se unaprijed smjeti predati slučajnosti vlastitog preduvjerenja, da bi tako dosljedno i tvrdoglavo prečuo mišljenje teksta, dok ono ne postane toliko glasno da sruši tobožje vlastito razumijevanje.«¹⁹

Gadamer u svom hermeneutičkom razmišljanju želi posebno naglasiti da apsolutnog razumijevanja nema ni na kojem području. Svako razumijevanje nosi sa sobom izvjesnu dozu predrasude, odnosno pred-suda (Vor-Urteil), što Gadamer ne smatra negativnim, nego to želi utvrditi kao fenomenološku činjenicu, koja omogućuje čovjeku da s otvorenošću osluškuje sve ono što mu je poznato i nepoznato, jer je to jedini put k novim spoznajama i k napuštanju vlastitih zabluda i predrasuda u negativnom smislu, inače se on uljulja u vlastitu sigurnost, ili u sigurnost vlastite gluposti, smatra se racionalnim, znanstvenim, hvali se znanstvenim pogledom na svijet, a ne primjećuje da mu je najveća predrasuda da je on sam bez predrasuda. U tom smislu možemo shvatiti izvjesnu skepsu Gadamera prema racionalizmu i historizmu Diltheya koji je u izvjesnom smislu, prema Gadameru, nedovoljno pozitivno ocijenio Vlačićev prilog razvoju opće hermeneutike.

IVAN N. KORDIĆ

¹⁹ H. G. Gadamer, *Wahrheit und Methode*, str. 253.